

Om observatørens paradoks

Av Hilde Sollid

1 Innledning

Båndopptakeren er en av de tekniske hjelpemidlene fra det forrige århundret som har fått store konsekvenser for språkvitenskapen, og den er trolig den viktigste forutsetninga for etableringa av sosiolingvistikken som vitenskapstradisjon. Studiet av talespråket er blitt enklere, og forskeren har fått anledning til å samle inn en annen type datamateriale. En positiv konsekvens er at de nye forutsetningene for feltarbeidet har bidratt til større bevissthet omkring metodologiske spørsmål i studiet av talemål.

Denne artikkelen er et bidrag til debatten omkring metodologiske spørsmål i den labovske kvantitative variasjonslingvistikken¹, som har vært og fortsatt er en sentral retning innen sosiolingvistikken gjennom omtrent 40 år. Selv om variasjonslingvistikken er blitt stående som den mest sentrale retninga, er det rimelig å si at den er blitt grundig utfordra både når det gjelder de teoretiske og de metodologiske fundamentene. Mitt siktemål er å drøfte *observatørens paradoks* gjennom å undersøke tre forhold ved dette paradokset: *“the vernacular” som studieobjekt, det implisitte identitetsbegrepet og forskerens nærvær under intervjuet*. Til slutt vil jeg drøfte observatørens paradoks ut fra det vitenskapsteoretiske grunnlaget som paradokset

1 Ved å avgrense meg til å behandle variasjonslingvistikken, foretar jeg en forenkling av den sosiolingvistiske forskningsaktiviteten, jf. Cameron (1997), men avgrensninga bidrar til at jeg kan drøfte hvordan én retning innen sosiolingvistikken problematiserer ett av de mest sentrale metodologiske spørsmålene når det gjelder å observere talespråk.

er formulert ut ifra. Før jeg går nærmere inn på disse punktene, vil jeg gjøre nærmere greie for hva observatørens paradoks er.

2 Observatørens paradoks

En sentral erkjennelse innen sosiolingvistikken er at vi som språkbrukere ikke bare har én variant av vårt talespråk, men at vi gjerne rår over et *stilregister*. Dette registeret kan karakteriseres som et kontinuum fra formell til uformell stil, og det er den uformelle stilen som Labov (1972) definerer som sitt og sosiolingvistikkens forskningsobjekt. Den uformelle stilen kalles "the vernacular" – "the style in which minimum attention is given to the monitoring of speech" (Labov 1972: 208). (Jeg kommer tilbake til flere definisjoner av "the vernacular" under punkt 2.1.) For å få kunnskap om språkbrukernes "naturlige" talespråk, må forskeren observere talespråket, gjerne med hjelp av en båndopptaker. Slik observasjon kan imidlertid føre til at språkbrukeren snakker mer formelt, og dermed oppstår observatørens paradoks. Kravet om vitenskapelig observasjon er med andre ord blitt et paradoks for sosiolingvisten.

Blant andre Labov (1972, 1984) og Milroy (1987) mener observatørens paradoks er problematisk, og effekten av paradokset må reduseres. Labov (1972) foreslår ulike metoder for å fjerne fokuset fra informantens tale, blant annet at informanten forteller nær dødenhistorier og historier som engasjerer informanten emosjonelt. Labov (1972: 210) slår fast at slike narrativer nesten alltid viser et skifte fra forsiktig ('careful') tale til "the vernacular", altså fra mer formell til mer uformell stil. En annen metode er å bruke gruppeintervju der deltakerne blir mer konsentrert om interaksjonen mellom medlemmene i gruppa i stedet for å fokusere på mikrofonen og på forholdet mellom informant og forsker (Labov 1972: 210). En tredje metode er å bruke deltakende observasjon (Milroy 1987: 60). Deltakende observasjon er når observatøren blir et midlertidig "medlem" i gruppa som skal intervjues. Slik bygger forskeren opp et tillitsforhold til sine informanter, og gjennom sin deltakelse bidrar forskeren til produksjonen av naturlig tale.

Disse metodologiske mottiltakene i forhold til observatørens paradoks kan sies å være grunnlaget for det sosiolingvistiske intervjuet slik det blir definert av Labov (1984). Labov setter opp en liste med ti mål for denne typen intervju, og Heegaard et al. (1995: 5) trekker fram følgende kjernepunkt:

DSI [det sosiolingvistiske intervjuet] adskiller sig fra det almindelige interview, som det kendes fra mediernes, ved at interviewerens i løbet af interviewet forsøger at nedbryde spørgsmål-svar-strukturen, så der skabes en kontekst der giver informanten mulighed for at tale afslappet og frit bevæge sig fra emne til emne. En sådan situation kan opnås ved at interviewerens nedtoner sin dominerende rolle og spørger til emotionelle emner.

Informanten blir med andre ord oppmuntra til å ta initiativ til å bevege seg fra emne til emne, og målet er at informanten skal fokusere på språkets innhold, ikke på formen.

2.1 "The vernacular" som studieobjekt

Det første forholdet ved observatørens paradoks jeg vil diskutere, gjelder problemene ved å definere "the vernacular", som kan oversettes til naturlig talespråk eller dagligdags talespråk (Heegaard et al. 1995). Milroy (1987: 58) peker på at det er flere måter å forstå "the vernacular" på: For det første kan altså begrepet forstås som den varianten der språkbrukeren bruker minst oppmerksomhet for å overvåke sitt talespråk. For det andre kan "the vernacular" defineres som en variant av et språk som er karakteristisk for en sosial gruppe eller et geografisk område. Disse to forståelsene av begrepet er relatert til hverandre gjennom at begge refererer til offentlig ikke-anerkjente og institusjonelt stigmatiserte varianter av språk.² For det tredje kan "the vernacular" forstås som den varianten som en språkbruker lærer som barn (Labov 1984). Det ligger også innebygd en forestilling om at "the vernacular" er mer ekte og systematisk enn andre stiler. De

2 Til sammenlikning brukes gjerne det norske dialektbegrepet om en sosial, geografisk eller etnisk definert variant av norsk. Norske dialekter har imidlertid forholdsvis høy status, og det er akseptert å bruke dialekt i offentlige sammenhenger som storting, radio og TV.

tre definisjonene jeg har vist til, er ikke nødvendigvis motsetninger, men de vektlegger ulike aspekter ved talespråket. Til tross for problemene ved å definere begrepet mener Milroy (1987) at Labov har rett når han insisterer på at "the vernacular" er det rette studieobjektet.

Wilson (1976, sitert etter Wilson 1987:1 61) hevder at "there is no such thing as 'natural speech', there is only speech appropriate to a particular contextual moment of production". Dette er et interaksjonelt perspektiv som også Mæhlum (1992) og Wolfson (1976) vektlegger. Wilson (1987) framholder at begrepet naturlig tale er problematisk fordi det er vanskelig å definere hva naturlig tale er, men han er likevel noe mer tilbakeholden, og sier at debatten om naturlig tale er spill med ord. Den typen data som sosiolingvisten først og fremst er interessert i, er de talestiler som ikke er metodologiske produkter (Wilson 1987: 61). Den typen data som Wilson etterspør, kaller han "real data" (Wilson 1994: 286), det vil si data som kan identifiseres som uberørt tale ("non-affected speech") (i motsetning til "affected speech"). Wilson velger altså å snakke om "non-affected speech" i stedet for "the vernacular". Dette gjør at Wilson kan sies å definere et annet studieobjekt enn Labov, ettersom "non-affected speech" ikke nødvendigvis er det samme som noen av definisjonene av "the vernacular" over. Både Labov og Wilson er opptatt av at datamaterialet ikke skal være påvirket av metodologiske forhold. Forskjellen er likevel at Labov vil redusere de eksterne påvirkningsfaktorene slik at hele materialet kan brukes i en analyse, mens Wilson aksepterer at materialet er påvirket av eksterne faktorer, men at den delen som ikke er påvirket, er det teoretisk interessante datamaterialet.³

-
- 3 Et hovedpoeng i Wilson (1987, 1994) er at forskere som foretar metodologiske mottiltak mot observatørens paradoks, i liten grad vurderer om disse mottiltakene har vært hensiktsmessige. Wilson identifiserer denne mangelen som *det sosiolingvistiske paradokset*: Sosiolingvister streber etter å finne metoder som kan motvirke observatørens paradoks, men de er lite opptatt av å vurdere de dataene som de valgte metodene faktisk produserer. Som vi skal se under punkt 3, vurderer Heegaard et al. (1995) data som er produsert av det sosiolingvistiske intervjuet.

Drøftinga over gir et innblikk i at konseptet "the vernacular" er problematisk. Kanskje er debatten omkring begrepet et spill med ord og definisjoner, slik Wilson (1987) hevder, men observatørens paradoks er likevel formulert på grunnlag av et ideal om naturlig tale, og dette studieobjektet er det svært vanskelig å definere.

Ved å anerkjenne observatørens paradoks og iverksette metodologiske mottiltak anerkjenner forskeren at det finnes noe som heter naturlig tale. Spørsmålet er imidlertid om vi noen gang kan si at språkbrukerne bruker naturlig tale, jf. Mæhlum (1992) og Wolfson (1976). Wolfson (1976: 202) uttrykker dette poenget på følgende måte:

The important point to be made here is that there is no single, absolute entity answering to the notion of natural/casual speech. If speech is felt to be appropriate to a situation and the goal, then it is natural in that context. The context itself may be formal or informal, interview or conversation. It is only when norms of speaking are uncertain or violated that one gets 'unnatural' speech.

Wolfson foreslår med andre ord at naturlig tale skal forstås som tale som er passende for en gitt situasjon. Studier innen akkomodasjonsteorien viser også at de fleste språkbrukere tilpasser sitt språk etter situasjon, samtalepartnere og -tema. Akkomodasjon er med andre ord ikke særegen for det sosiolingvistiske intervjuet. Naturlig tale må etter dette defineres i sammenheng med samtalesituasjonen, og språkbrukeren velger den stilen som er best egna for å oppnå ønska resultat. Det er derfor ikke mulig å anta at det finnes noe som er *den eneste* varianten av naturlig tale som en språkbruker har. Spørsmålet er likevel fortsatt hva som er sosiolingvistens studieobjekt. Den relativiseringa av variasjonslingvistikkens studieobjekt som jeg har vist over, krever trolig at objektet defineres for hver studie med utgangspunkt hva som er studiens erkjennelsesprosjekt, og hvilken sjanger datamaterialet hentes fra.

2.2 Identitetsbegrepet

Den andre forholdet jeg vil diskutere ved observatørens paradoks slik det er identifisert av Labov (1972), er at paradokset bygger på et implisitt identitetsbegrep som er statisk og essensialistisk. I karikert form kan dette uttrykkes på følgende måte: Å være forsker⁴ er ensbetydende med høyere makt og mellomklassestatus. Å være informant betyr i og med dette at informanten har mindre makt og lavere sosial status enn forskeren. Forskeridentiteten er definert på forhånd, faktisk i forskerens faglitteratur, før forskeren har reist på feltarbeid og møtt informantene. Forskeren er blitt et instrument som forskninga skal virke gjennom. Det samme gjelder informantene: Informantenes identitet er å være objekter med lavere sosial status enn forskeren i forskerens prosjekt. Videre er informantene gjerne gruppert etter biologiske egenskaper som alder og kjønn, og etter statiske egenskaper som det å være innbygger i en bestemt by eller bygd, eller tilhørende en sosial klasse. Etter dette er det vanskelig å se at forskeren og informanten kan framstå som subjekter og som sammensatte mennesker, slik de i virkeligheten er. Når identiteten er gitt på forhånd, er ikke mennesket bak forsker- eller informantidentiteten interessant.

Nå må jeg skynde meg å gjenta at denne forståelsen av det implisitte identitetsbegrepet er karikert, og den bygger på observatørens paradoks slik det ble formulert i Labov (1972) der utgangspunktet er at forskeren har høyere sosial status enn informantene. Jeg vil derfor nyansere dette inntrykket. For det første er det anerkjent at maktforholdet mellom forsker og informant er relativt: Wolfson (1976: 196ff) problematiserer spørsmålet om makt og solidaritet mellom deltakerne i forskningsintervju, og hevder at graden av solidaritet mellom deltakerne i et intervju har betydning for den verbale oppførselen til deltakerne. Labov (1984) gir også uttrykk for et liknede syn. Dette kommer jeg tilbake til under punkt 2.3.

For det andre vil jeg legge til at identitetsbegrepet i sosiolingvistikken har forandra seg og blitt mer moderne. Et eksempel finner vi i Tabouret-Keller (1997: 316):

4 Jeg omtaler her særlig de situasjoner der forskeren gjør sitt eget feltarbeid.

[...] in a lifelong process, identity is *endlessly created anew*, according to very various social constraints (historical, institutional, economic), social interactions, encounters, and wishes that may happen to be very subjective and unique [min utheving].

Dette må bety at både forskerens og informantens identitet er i stadig forandring.

Det er for det tredje viktig å være oppmerksom på forskjellen mellom den angloamerikanske og den nordiske sosiolingvistiske tradisjonen når det gjelder sosial stratifisering. Sosial stratifisering bygger på en inndeling av informanter etter objektive kriterier som kjønn, alder, klassetilhørighet. Dette er i utgangspunktet vanskelig innafor ett språksamfunn, jf. Eckert (1997) som drøfter den sosiale variabelen alder. Sosial stratifisering kan heller ikke ha samme innhold i nordisk og angloamerikansk tradisjon fordi de språksamfunnene man studerer, er forskjellige, jf. Pedersen (1994: 87).

Et fjerde moment er at sosiolingvisten i større grad enn tidligere gir uttrykk for bevissthet om sin egen rolle under feltarbeidet, og dette er i tråd med den antropologiske feltarbeidstradisjonen. En slik refleksiv holdning til egen rolle er blitt aktualisert gjennom studier av akkomodasjon. Ett eksempel er Jahr (1989), som er bevisst at han skal tilpasse sitt talemål til informantene når det gjelder lyd- og formverk.⁵ Jahr (1989) kan tolkes som et uttrykk for at han som forsker er bevisst på at han kan bruke ulike språklige identitets-handlinger (lyd- og formverk), avhengig av de samtalepartnere han har.

Slik observatørens paradoks er definert i Labov (1972), ligger det et statisk og essensialistisk identitetsbegrep til grunn. I realiteten er både forskerens og informantens identitet mer dynamisk og kompleks enn det som da var implisitt i observatørens paradoks. Forskeren og informanten kan som andre mennesker aktivisere ulike sider ved seg selv i ulike situasjoner. Selv om det sosiolingvistiske intervjuet i ett prosjekt ideelt sett har mange fellestrekk, vil

5 Til tross for at Jahr (1989) ikke har den samme bevisstheta omkring sin egen syntaks, viser han at han likevel har tilpassa sin syntaks.

intervjuene variere som en følge av at ulike personer som møtes, og at de aktiviserer ulike sider ved seg selv. Som vi skal se under punkt 3, er dette et problem for Heegaard et al. (1995).

2.3 Forskerens nærvær

Det tredje forholdet ved observatørens paradoks, er "ønsket" om at forskeren skal være mer eller mindre fraværende i datainnsamlinga, og på den måten kan effekten av forskerens tilstedeværelse reduseres. Et ekstremt tilfelle av slik reduksjon og instrumentalisering av forskeren (og dermed informanten) er referert av Kotsinas (1994). Under et forskningsprosjekt om dialekten i Stockholm ble det i løpet av 1900-tallet gjennomført tre innsamlinger av datamateriale. Om den andre innsamlingsrunden sier Kotsinas (1994: 85f) følgende:

The second series of recordings, 1970, has a quite different character. At this time, Labov's recent work (1966) had aroused an interest in contemporary urban linguistic variation, and the importance of systematic informant sampling and interview procedures had become evident. [...] All informants were asked the same questions in the same order, following a previously prepared questionnaire, and all the interviews were 18 minutes long. No following-up questions or comments were made by the interviewer, and, in fact, the interviewer seems quite uninterested in the topics discussed. Many of the interviewees evidently felt uncomfortable and even confused by this lack of response.

Kotsinas (1994) vurderer altså forskerens minimale tilstedeværelse i intervjuet som problematisk for informanten.

Labov (1984: 40) justerer sitt syn på forskerens tilstedeværelse, og sier at forskeren skal være til stede som observant og interessert lytter:

The basic counter-strategy of the sociolinguistic interview is to emphasize the position of the *interviewer as a learner*, in a position of lower authority than the person he is talking to. [...] On the interactive level, the interviewer will work to develop a position of lower authority and lesser consequence in the conversation. [...] His interest must not be a mechanical one, and he must not be distracted from the content of what is being said by too much attention to the speaker's phonology or syntax. The interviewer must have a keen appreciation of the

strengths and expertise of the speaker: a genuine and profound interest in what the speaker knows [min utheving].

Labov hevder altså at forholdet mellom informant og forsker er relativt, jf. punkt 2.2, slik at observatørens paradoks ikke er absolutt, men avhengig av den oppfatninga informantene har av en utenforstående observatør fra en dominerende klasse. Forholdet er også avhengig av at forskeren klarer å gi inntrykk av å ha lavere autoritet.

Sitatet fra Labov (1984) er en viktig modifisering av forskerens rolle i et forskningsintervju i forhold til Labov (1972). Labov (1984) åpner det for at forskeren kan aksepteres som en sosialt plassert person med en mer sammensatt og framtreddende identitet. Labov sier likevel at intervjueren skal modifisere eller tilpasse sin oppførsel i forhold til informanten, uten å gjøre rollen mekanisk, men det er fortsatt implisitt at forskeren har høyere sosial status enn sine informanter.

Forskeren vil i løpet av et forskningsprosjekt uunngåelig være til stede med sin biografi (som alder, kjønn, erfaringer) og med alle de egenskapene han eller hun har som menneske (som lyttende, interessert). Forskeren virker inn på de forskningsspørsmålene som stilles og på de tolkningene som gjøres (Cameron et al. 1992). Det virker derfor unaturlig at forskeren skal minimaliseres og være fysisk eller mentalt fraværende i deler av sitt prosjekt. Forskeren kan gjerne tilpasse sin oppførsel slik at den er i tråd med den situasjonen som oppstår under intervjuet, men uten at forskeren oppfører seg unaturlig.

3 Det vitenskapsteoretiske grunnlaget for observatørens paradoks

Heegaard et al. (1995) drøfter datainnsamling i sosiolingvistikken, og spørsmålet de vil belyse, er om det sosiolingvistiske intervjuet kan ta høyde for kontekstuelle faktorerens påvirkning av data, og om metoden dermed kan brukes til å samle data som er brukbare i en kvantitativ analyse av det dagligdagse talespråk ('the vernacular'). Heegaard et al.

(1995) har i utgangspunktet sympati for den metodiske framgangsmåten som tillater intervjueren å opptre så naturlig som mulig og delta interaktivt i intervjuet, jf. punkt 2.2 over. Intervjueren kan altså bruke sine ressurser som menneske, og målet er at intervjuet skal bli et sosiolingvistisk intervju. Men nettopp det at intervjueren akkommoderer sin oppførsel i forhold til informantene, gjør at Heegaard et al. (1995) er negative til det sosiolingvistiske intervjuet som metode i kvantitative studier av det dagligdage talespråket. Dette er en overraskende konklusjon, og den må ses i sammenheng med deres forståelse av studieobjektet, og det vitenskapsteoretiske grunnlaget for observatørens paradoks og det sosiolingvistiske intervjuet.

3.1 *Observatørens paradoks i lys av positivismen*

Som Cameron et al. (1992) viser, springer observatørens paradoks ut fra den vitenskapsteoretiske retninga som kalles *positivisme*. I positivismen er det eneste interessante det som (positivt) kan observeres og kvantifiseres. Observasjonene og dermed vitenskapen er ifølge positivismen objektiv og uten teoretisk valør, og derfor har observasjonene status som verdifrie observasjoner. Teorien blir til i den videre forskningsprosessen. Det foreligger et krav å foreta objektiv observasjon uten feilkilder. Målet er altså å utvikle metoder som kan observere forholdene "slik de virkelig er" uten at noe utenfor påvirker det observerte.

Heegaard et al (1995) drøfter det sosiolingvistiske intervjuets anvendelighet i kvantitative studier på grunnlag av et positivistisk grunnsyn, og målet er å redusere mulige feilkilder i datamaterialet. Det eneste som skal variere i testsituasjonen, er de sosiolingvistiske variablene. Gitt at alle andre forhold er konstant, vil observasjonen bli objektiv. Gjennom en undersøkelse av en intervjuers talespråk i flere intervjuer viser Heegaard et al. (1995) at intervjuerens talespråk ikke er så konstant som det har blitt regnet for å være. Talespråket varierer ikke bare i tråd med statusforhold mellom intervjuer og informant, men også i tråd med resultatet av en rekke sammenhengende kontekstuelle faktorer. Deres konklusjon er som følger:

Eftersom DSI's [det sosiolingvistiske intervjuets] tilhængere tilsynelatende ikke har et bud på hvordan man i analysefasen skal

kunne tage højde for de kontekstuelle faktorer, og det ej heller er muligt at kompensere for disse i selve interviewsituationen, *er det vanskelig at forestille sig hvordan DSI skal kunne gøres anvendelig til indsamling af et datamateriale der kan bruges i et kvantitativt øjemed.* Konsekvenserne af denne erkendelse er vidtrækkende. De sætter spørgsmålstegn ved om det kvantitative paradigme overhovedet kan fungere som beskrivelsesramme for dagligsproget, så længe paradigmets metoder øjensynligt ikke formår at tage hensyn til kontekstens indflytelse på undersøkelsesobjektet. At det nogen sinde vil være muligt at holde alle andre variabler en den afhængige og den uafhængige konstante, er næppe tænkeligt, og heller ikke at forvente fordi vi har at gøre med interaktion og ikke bare "aktion". (Heegaard et al. 1995: 58) [Utheving i originalen].

En premiss for deres negative innstilling til det sociolingvistiske intervjuet er at Heegaard et al. (1995) definerer det dagligdagse tale-språket, det vil si "the vernacular", som den kvantitative lingvistik-kens studieobjekt.

3.2 Observatørens paradoks i lys av realismen

Cameron et al. (1992) kritiserer positivismen og "oppløser" observatørens paradoks på grunnlag av den vitenskapsteorien som kalles *realisme*. Realismen er en antipositivistisk vitenskapsteori med en emansipatorisk komponent som sier at samfunnsvitenskapene (og humaniora) ikke er objektive: "It [social science] consists of a *practical intervention* in social life, and it *logically entails* value judgements" (Bhaskar 1983, sitert etter Blaikie (1993: 62)). Dette fører likevel ikke til noen *relativisme*.⁶

Ifølge realismen er systematisk observasjon kun mulig dersom forskeren i utgangspunktet har en teori om hva som er relevant og viktig. Med dette sier realismen at observasjon er teoriavhengig, men at virkeligheta ikke er teoriavhengig i seg selv. Et realistisk vitenskapsteoretisk syn sier med andre ord at mekanismer, prosesser og strukturer som vi ikke med det blotte øyet kan observere, men som vi

6 I relativismen vil alle forskningsresultater være like riktige, fordi hvis vi skulle ha en oversikt over virkeligheta, måtte alle personer eller samfunn forske for å få alle perspektiver på virkeligheta (Cameron et al. 1992). Da ville man ikke kunne se skogen for bare trær, som det heter i ordtaket.

kan observere effektene av, er virkelige. De er også virkelige selv om vi beskriver dem feil eller har misforstått hva disse mekanismene, prosessene og strukturene er. Ut fra erfaringer, hendelser og mekanismer setter realismen opp tre overlappende virkelighetsnivåer: det empiriske domenet ('the empirical domain'), det faktiske domenet ('the actual domain') og det virkelige/reelle domenet ('the real domain'):

The *empirical* domain consists of the events that can be observed [...], the *actual* domain consists of events whether they are observed or not, and the *real* domain consists of the structures and processes that make up reality and which produce events (Blaikie 1993: 61).

Forskerens metode bygger på den retroduktive ('retroductive') metoden som i en syllogisme vil begynne med *regelen*, fortsette med *resultatet* av regelen og avslutte med *årsaken* til regelen⁷ (Blaikie 1993: 162ff). Realisten vil starte i det faktiske domenet med observerte forbindelser mellom fenomen.

Som eksempel kan vi tenke oss at en språkforsker samler inn et datamateriale som skal kunne si noe om *hv-spørresetninger* med finitt verb på tredjeplass (V3), som i eksempelet "Ka du gjør?". I én dialekt ser aksept av slike V3-setninger ut til henge sammen med at informantene tilhører den eldste generasjonen. På grunnlag av denne observasjonen av en antatt forbindelse kan vi sette opp en *regel* som sier at informanter fra den eldste generasjonen har *hv-spørresetninger* med V3. *Resultatet* av regelen vil være at informanter som tilhører den eldste generasjonen, har *hv-spørresetninger* med V3. *Årsaken* til regelen vil være at informantene tilhører den eldste generasjonen.

Realisten vil altså starte i det faktiske domenet med observerte forbindelser mellom fenomen, og formulere de observerte forbindelsene som en regel. Målet er å forklare hvorfor slike forbindelser finnes. Det neste steget vil være å postulere eksistensen av reelle strukturer og mekanismer som ville forklare forholdet hvis de

7 Induksjon og deduksjon har henholdsvis slutningsrekkefølgene *regel, årsak, resultat*, og *årsak resultat, regel*.

eksisterte. Det tredje steget er å forsøke å demonstrere eksistensen av disse strukturene og mekanismene og hvordan de fungerer (opererer). Denne demonstrasjonen kan forskeren gjøre enten ved eksperimentell aktivitet utvikla for å isolere og kanskje observere dem, eller ved å eliminere alternative metoder.

Når det gjelder eksempelet med *hv-spørresetninger* med V3, er det tydelig at det ikke er tilstrekkelig å peke på forholdet mellom nærvær av V3 og kronologisk alder. Det kreves en nærmere definisjon av og redegjørelse for hva det innebærer å tilhøre den eldste generasjonen, og en slik redegjørelse må trolig bygge på sosiale forhold, ikke biologiske. Eksempelet viser at forskeren kan beskrive forholdene feil slik at kunnskapen om forholdene er feil, men forskeren tar ikke feil med hensyn til at forholdet eksisterer.

Tre viktige forskjeller mellom positivisme og realisme er spørsmålet om observasjoner er uavhengige av teori eller ikke, om objektivitet er ønskelig eller ikke og om observasjonene er verdifrie eller ikke. Disse problemstillingene er relevante i en diskusjon av observatørens paradoks fordi paradokset springer ut av et positivistisk vitenskapsideal. I lys av realismen kan Heegaard et al. (1995) sies å trekke en grunnleggende og unødvendig negativ konklusjon med hensyn til det sosiolingvistiske intervjuet. Den kritikken som Heegaard et al. (1995) setter fram, bygger på de premissene som positivismen legger for vitenskapelig aktivitet og metode. De avviser ikke positivismen som vitenskapsteoretisk grunnlag, men avviser i stedet det sosiolingvistiske intervjuet fordi det ikke kan leve opp til positivismens krav til objektive data.

All den tid forskning på levende talespråk er vitenskapelig interessant, må språkforskeren ut og snakke med folk. Min konklusjon blir derfor at det sosiolingvistiske intervjuet og andre forskningsintervju er gode redskaper for å samle inn et datamateriale, avhengig av prosjektets problemstillinger og målsetninger. Som Cameron et al. (1992) vil jeg løse utfordringa som ligger i observatørens paradoks, ved å anta realismen som vitenskapsteoretisk grunnlag. Dermed vil jeg avvise objektive og verdifrie observasjoner som forskerens mål og ideal. Datamaterialet har med andre ord verdi selv

om det er mer subjektivt enn objektivt på grunn av forskerens tilstedeværelse, og selv om observasjonene ikke er verdifrie. Jeg som språkforsker har mål om å beskrive en del av verden slik den framstår for meg. I dette ligger det også et aksept for at mine konklusjoner kan være feil eller foretatt på feil grunnlag, slik at ny forskning om samme emne er ønskelig og interessant.

4 Oppsummering

Blant annet på grunn av båndopptakeren kan språkforskeren vurdere sitt datamateriale og den valgte metoden når han eller hun er trygt tilbake på kontoret fra feltarbeid. Ett av de metodologiske spørsmålene som er blitt diskutert innen sosiolingvistikken, er observatørens paradoks. Jeg har i denne artikkelen drøfta tre forhold ved paradokset: "the vernacular" som studieobjekt, det implisitte identitetsbegrepet og forskerens nærvær under intervjuet. Gjennom diskusjonen av disse forholdene har jeg vist at den sosiolingvistiske praksisen har forandret seg på alle disse tre punktene, selv om observatørens paradoks fortsatt tas på alvor. Til slutt har jeg vist at observatørens paradoks og det sosiolingvistiske intervjuet bygger på et positivistisk vitenskapssyn. Som Cameron et al. (1992) mener jeg at positivismen er et lite fruktbart vitenskapsteoretisk grunnlag. Ved å bygge på realisme kan observatørens paradoks oppløses uten at forskeren trenger å avvise de grunnleggende metodene som er til rådighet. I denne sammenhengen passer det å understreke at sosiolingvistikkenes studieobjekt ikke kan være "the vernacular", men den språkbruken som stemmer overens med den gitte språkbruks-situasjonen.

5 Litteratur

- Blaikie, Norman 1993: *Approaches to Social Enquiry*, Cambridge: Polity Press.
- Cameron, Deborah 1997: Demythologizing Sociolinguistics. I: Nicolas Coupland & Adam Jaworski (eds.): *Sociolinguistics. A reader and a Coursebook*, 55–67. Houndmills/Basingstoke/Hampshire/London: Macmillian Press.
- Cameron, Deborah et. al. 1992: *Researching Language. Issues of Power and Method*. London/New York: Routledge.
- Eckert, Penelope 1997: Age as a sociolinguistic variable. I: Florian Coulmas (ed.): *The Handbook of Sociolinguistics*. 151–167. Oxford & Malden: Blackwell Publishers.
- Heegaard, Jan, Ulrik Hvilshøj & Erik Møller 1995: Det sociolingvistiske interviews anvendelighed. I: *Danske Folkemål* 3. 3–60.
- Jahr, Ernst Håkon 1989: Er det sånn jeg snakker? En ikke-intuitiv rapport om min egen syntaks i intervjuer i ulike grupper av språkbrukere fra Oslo. I: Ernst Håkon Jahr & Ove Lorenz (red.): *Syntaks/Syntax*, i serien *Studier i norsk språkvitenskap*. 258–273. Oslo: Novus forlag.
- Kotsinas, Ulla-Britt 1994: The Stockholm Dialect and Language Change. I: Gunnel Melchers & Nils-Lennart Johannesson (red): *Nonstandard Varieties of Language*, 84–102. Stockholm: Almqvist & Wicksell international.
- Labov, William 1972: *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, William 1984: Field Methods of the Project on Linguistic Change and Variation. I: John Baugh & Joel Sherzer (red.): *Language in Use. Readings in Sociolinguistics*. 28–53. New Jersey: Prentice Hall, Englewood Cliffs.
- Milroy, Lesley 1987: *Observing and Analyzing Natural Language*. Oxford/Cambridge: Basil Blackwell.
- Mæhlum, Brit 1992: *Dialektal sosialisering. En studie av barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svalbard*. Oslo: Novus forlag.
- Pedersen, Inge Lise 1994: Linguistic Variation and Composite Life Modes. I: Bengt Nordberg (red.): *The Sociolinguistics of Urbanization: The Case of the Nordic Countries*. 85–115. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Tabouret-Keller, Andrée 1997: Language and Identity. I: Florian Coulmas (ed.): *The Handbook of Sociolinguistics*. 315–326. Oxford/Malden: Blackwell Publishers.
- Wilson, John 1987: The sociolinguistic paradox: Data as a methodological product. I: *Language & Communication*, vol. 7, No 2. 161–177.

- Wilson, John 1994: Paradoxes, sociolinguistics and everyday accounts. I: *Multilingua*, 13-3. 285-300.
- Wolfson, Nessa 1976: Speech events and natural speech. Some implications for sociolinguistic methodology. I: *Language in Society* 5. 189-209.